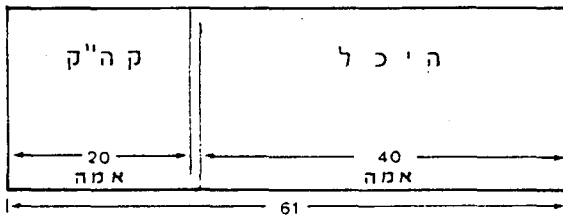

ההיכל, אמה טרקסין וקודש הקדשים

א. הספק באמה טרקסין

מדות ההיכל וקודש הקדשים מפורשות במסכת מדות (ד, ז): "כותל ההיכל שש, תוכו ארבעים אמה, ואמה טרקסין, ועשרים אמה בית קדשי הקדשים".

תמונה 46: ההיכל, קדש הקדשים ואמה טרקסין

על אמה זו שהיתה בין קודש הקדשים לבין ההיכל נאמר במשנה במסכת יומא דף גא, ב: "וזהו (הכהן הגדול) מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכות המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים, וביניהן אמה. ר' יוסי אומר: לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר והבדילה הפרוכת לכם" וכי' (שמות כו, לג). ובגמרא שם מיושבים דברי רבנן "הני מילי (והבדילה הפרוכת) וכי' במשכן, אבל במקדש שני, כיון דלא הוי אמה טרקסין (כלומר אבל במקדש שני שלא היה כותל בעובי אמה, שהוא קרוי 'אמה טרקסין'), ובמקדש ראשון הוא דהואי (ורק במקדש ראשון היה הכותל כזה) ואסתפק להו לרבנן בקדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ (ונסתפק לחכמים עניין קדושתו של אותו כותל אם היא כלפנים, דהיינו כקדושת קודש הקדשים, או כלחוץ, דהיינו כקדושת ההיכל) ועבוד שתי פרוכות" (שם).

משמעות הגמרא היא שבית ראשון היה זהה לבית שני במדותיו. ומכותל ההיכל במזרח, ועד לכותל קודש הקדשים במערב ששים ואחת אמות בדיוק, מהן ארבעים להיכל ועשרים לקודש הקדשים ועוד אמה ביניהן. באותה האמה היה כותל בבית ראשון, עוביו אמה, ודינו אינו ברור. אולם בבית שני אי אפשר היה להקים כותל כזה, מפני שבית שני היה גבוה יותר, וכותל בעובי אמה אינו יכול להתחזק מעמד אלא אם גובהו אינו יותר משלושים אמה, ועל כן לא יכלו לבנות כותל אמה טרקסין (כך מפורש בבבא

בתרא דף ג, א). ומתוך שנסתפקו בדין אותו כותל עשו שתי פרוכות ואמה ביניהן. ולדעת ר' יוסי, כתבו תוספות ביומא שם, שהיתה הפרוכת בעובי אמה, או דפשיטא ליה דקדושת אמה טרקסין כלפנים. ולפי זה בבית שני עמדה הפרוכת האחת בסוף עשרים ואחת אמות מכותל מערבי של קודש הקדשים והיה גודל קודש הקדשים 20×21 אמות.

ובצל"ח במסכת יומא שם הקשה, דהנה הדבר ברור כי בבית ראשון היתה גם כן פרוכת המכסה את הפתח שבין הקודש לבין קודש הקדשים, כמו שמפורש במקרא ובמסכת יומא דף נד, א¹ ואם כן אפשר היה לדעת על פי פרוכת זו, אי אמה טרקסין כלפנים או כחוץ, דהרי אם הפרוכת בצד חוץ של הפתח, אמה טרקסין בצד פנים. ואם הפרוכת בצד פנים, אמה טרקסין בצד חוץ. ותירץ דשתי פרוכות היו גם שם. ואף על פי שלא היה ספק בזמן בית ראשון, אפשר שעשו שתי פרוכות משני צדי הכותל על מנת להשוות את הצלעות. והוא תימה. ושמה דלתות מצד פנים ופרוכת מבחוץ, או להפך (ראה בהערה). ובפשטות יש לומר, דזה גופא היה הספק בבית שני, כי לא ידעו באיזה צד היתה הפרוכת בבית ראשון.

1 בדברי הימים ב ג, יד, אחר תיאור קודש הקדשים והכרובים נאמר: "ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ, ויעל עליו כרובים". וברור כי מדובר שם בפרוכת פתח הדביר. וכתב שם רש"י: "ויעש את הפרוכת וכו'" — ותלה על הדלת שהיה באמה טרקסין, שבו נכנסין לפני ולפנים. אף על פי שהיה בו דלתות תלה עליו, כדלקמן, ופתח הבית דלתותיו הפנימיות לקדש הקדשים" (שם ד, כב).

פרוכת זו שהיתה על פתח קודש הקדשים בבית ראשון נזכרת גם בגמרא במסכת יומא, אגב ביאור מקרא אחר הנוגע לבית. גמרא זו עוסקת בביאור המקרא "ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה" (דברי הימים ב ה, ט). ושם נאמר: "נראיו ואין נראין... הא כיצד, דוחקין בפרוכת ונראין כשני דדי אשה. שנאמר: צרור המור דודי לי בין שדי ילין" (יומא דף נד, א). נמצנו למדים, שהיתה פרוכת בין קודש הקדשים להיכל, ומלבדה דלתות. ונראה דלתות מצד חוץ היו ופרוכת מצד פנים, וראשי בדין דוחקין בפרוכת ונראין בחלל פתח אמה טרקסין, אך אינם בולטים יותר, כי אם היו בולטין יותר לא היתה אפשרות לסגור את הדלתות. והיינו דכתיב: "ויראו ראשי הבדים על פני הדביר", דאמה טרקסין נקראת דביר כדאיתא בתוספתא דיומא (ב, יא). על פי הנחות אלו ברור, כי יסוד הספק בדין קדושת מקום הכותל תלוי בשאלה, האם הפרוכת היא המבדילה בין הקודש לבין קודש הקדשים, או דילמא דלתות מבדילות, ופרוכת לצניעות נעשית. ולפי זה בא ר' יוסי להכריע — "הבדילה הפרוכת לכס". כי לדעתו, פסוק זה גם על מקדש ראשון נאמר. ולפי הכרעתו דין אמה טרקסין כלחוץ, ולא כדברי התוספות.

ועל כל פנים הדבר ברור שהיתה פרוכת בבית ראשון. וכן כתב במפורש הרמב"ם בהלכות בית הבחירה ד, ב: אבל במקדש ראשון לא היה שם אלא פרוכת אחת שנאמר והבדילה הפרוכת לכס". ופליאה רבה היא על מרן בכסף משנה שכתב על דברי הרמב"ם: "ומ"ש רבינו: אבל במקדש ראשון לא היה שם אלא פרוכת אחת וכו' נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון, דאילו בבית ראשון לא היה פרוכת אלא כותל". וכבר עמדו על זה הריעב"ץ ועוד כמה אחרונים, דאינו מובן כלל איך התעלם ה'כסף משנה' מכל המבואר לעיל. ושמה פשיטא ליה, דפרוכת זו לצניעות בעלמא היא. שהרי בגמרא ביומא שם ביארו את המקרא 'הבדילה הפרוכת לכס' על המשכן ולא על בית ראשון. וצ"ע (מיהו הרמב"ם עצמו ודאי סובר דפרוכת בבית ראשון מבחוץ, וכמו שיתבאר בדעתו לקמן).

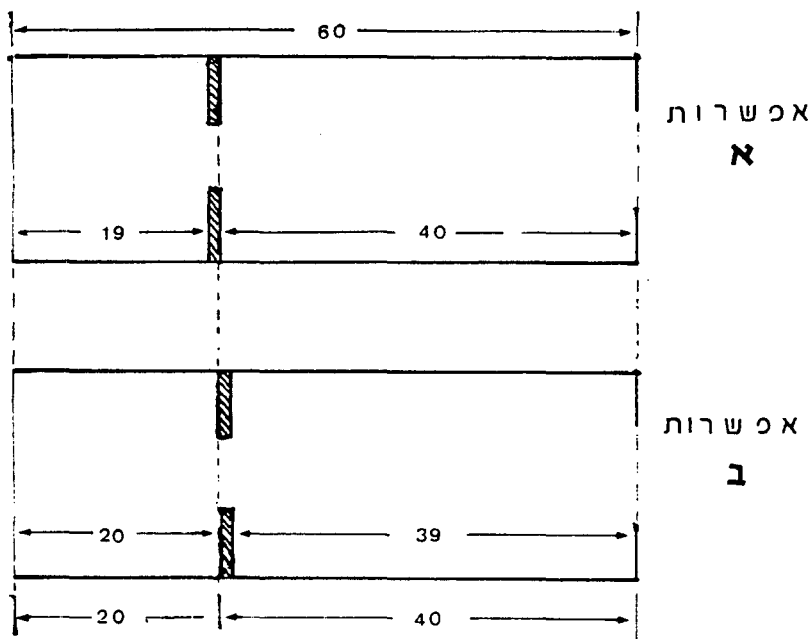
ב. הסתירה במדות המקדש במקרא

לכאורה, הוסבר בגמרא שהובאה לעיל כל הקושי הקיים בשאלת אמה טרקסין. אך באמת אינו כן. כי שלושה מקראות מגדירים את מדות הבית, ויש ביניהם סתירה. כתוב אחד אומר: "והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו" (מלכים א ו, ב). וכתוב שני אומר: "וארבעים באמה היה הבית, הוא ההיכל לפני" (שם, יז). וכתוב אחר אומר: "ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב" (שם, ט). ואין במקרא כלל התחשבות באמה טרקסין, כי אמנם עשרים אמה ועוד ארבעים אמה הם ששים. אך חסרה אמה אחת, שהיא היתה בין הקודש ובין קודש הקדשים. והיא המגדילה את הבית לששים ואחת אמות, כמו שבהחלט היה הבית השני, כמשנת"ל. סתירת מקראות אלו מאלצת אותנו לומר, כי אחד המקראות אינו כפשוטו, דהיינו או שאותו כותל ממדת קודת הקדשים (כלומר, מדת הבית בכללו: תשע עשרה אמות קודש הקדשים, אמה טרקסין וארבעים אמה הבית, ס"ה ששים אמה) או שאותו כותל ממדת הקדש, ומדת הקדש באמת אינה ארבעים אלא שלושים ותשע אמות (וסיכומן הכולל ששים), או שקודש הקדשים, אמה טרקסין והקודש ששים ואחת אמות, והמקרא קובע כי מדת הבית ששים אמות אינו כפשוטו (ואם כן צריך עיון מה כוונתו, ולקמן יתבאר).

ג. ישוב המקראות בתלמוד בבלי

על שלוש האפשרויות הנזכרות נאמר בגמרא שם בדף נב: "א"ר נתן, אמה טרקסין לא הכריעו בה חכמים, אי כלפנים אי כלחוץ. מתקיף לה רבינא מ"ט אי לימא משום דכתיב: 'והבית אשר בנה שלמה, ששים אמה אורכו. ועשרים רחבו, ושלושים קומתו', וכתוב: 'ארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל לפני', וכתוב: 'ולפני הדביר עשרים אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה קומתו', ולא ידעינן אמה טרקסין אי מהני עשרים ואי מהני ארבעים, — ודלמא לא מהני עשרין ולא מהני ארבעין, וחללא קא חשיב כתלים לא קא חשיב. תדע וכו'. אלא קדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ".

ומתוך סיום דברי רבינא ברור, כי הוא זה שמחדש (בניגוד לדעת ר' נתן) כי מדת ששים אמה אינה מדה כוללת, אלא מדת החללים בלבד. ומתוך דבריו ברור, כי לדעת ר' נתן אורך בית ראשון היה ששים אמה בלבד, כולל אמה טרקסין, ועל כן הספק הוא היכן עמדה אותה אמה טרקסין, האם בעשרים של בית קודש הקדשים או בארבעים של קודש. ואף על פי שלשונו של ר' נתן אינה מורה על ספק כזה, כי הוא אמר, 'אי כלפנים אי כלחוץ', ומשמעותה היא, אם קדושתה כלפנים או כלחוץ, ולא אמר 'אי מבפנים אי מבחוץ'. אבל על כל פנים מדברי רבינא למדנו במפורש, כי כוונת ר' נתן היא 'אי כלפנים' היינו ממדת עשרים אמה של קודש הקדשים, 'אי כלחוץ' היינו ממדת ארבעים אמה של הקודש.

תמונה 47: הספק בבית ראשון האם אמה טרקסין ממידת הקודש או ממידת קודש הקדשים

לפי זה ספיקו של ר' נתן הוא, באיזה מקום עמדה אמה טרקסין. ומסתבר שאין לו ספק נפרד בדין קדושת הכותל, כי קדושת הכותל תלויה במקומו. ומסתבר שאחר שהמקרא העיד כי עשרים אמה היה קודש הקדשים, וארבעים אמה ההיכל. זה שטח הקרקע שנתקדש, במדוייק ובאופן מוחלט, ואם הכותל בתוך עשרים, קדושתו כקדושת קודש הקדשים, ואם הוא כלול במדת ארבעים, קדושתו כקדושת ההיכל, וקדושתו תלויה במקומו.

והנחה זו יכולה ליישב את הלשון 'אי כלפנים אי כלחוץ' שאמר ר' נתן. כי פשטות הלשון היא לכאורה על קדושת מקום הכותל, וזה אינו נכון כפי שנתבאר לעיל. וכפי שהבין רבינא שהספק לר' נתן הוא דווקא על המקום. אך מסתבר שיש קשר בין הדברים והמקום הוא הקובע את הקדושה. וזו עצם משמעות הלשון 'אי כלפנים', היינו שדינו כפנים ומקומו בפנים; 'אי כלחוץ' היינו שדינו כחוץ ומקומו בחוץ (בניגוד ללשון רבינא, 'קדושתיה אי כלפנים אי כלחוץ', המדגיש שאין הספק אלא בקדושתו, בהיותו עומד במקום ידוע בין הקדושות השונות).

אלא שלפי שיטה זו קשה מאד, מדוע בבית שני עשו שתי פרוכות, והגדילו את מדת הבית לששים ואחת אמה. והרי לפי האמור, אין כל ספק כי עשרים אמה ממש היה אורך המקום המקודש בקדושת קודש הקדשים. ואחת היא לנו בין אם היה חלל

קודש הקדשים עשרים ובין אם היה חללו תשע עשרה, ובאמה אחת היה כותל, שמקומו מקודש בקדושת קודש הקדשים וכיוצא בזה ארבעים אמה היה אורך המקום המקודש בקדושת ההיכל, ואם כן בבית שני, שהזקקו לעשות פרוכת מפאת הגובה, די היה בפרוכת אחת בין עשרים לארבעים אמה, ממש כפי שהיה במשכן, ואין צורך בשתי פרוכות ולא באמה יתירה. ושמה ר' נתן כר' יוסי סבירא ליה שבבית שני היתה רק פרוכת אחת. אלא שלפי זה לר' יוסי ולר' נתן בית שני היה באורך ששים אמה בלבד, ולא כמסכת מדות², וגם לא כפי שנתבאר לעיל בדעת ר' יוסי. ולא משמע כן, דמשמעות הגמרא היא דאליבא דכולי עלמא פליגי ר' נתן ורבינא. ועל כל פנים ברור, כי יש מחלוקת בין ר' נתן לבין רבינא במדת הבית הראשון. ואם כן תתעורר מאליה השאלה, לר' נתן האומר כי בית ראשון ששים אמה בלבד היה, מה טעם היה להוסיף אמה בבית שני אליבא דר' יוסי האומר פרוכת אחת היתה. כי תוספת כזו לא יצרה שום דבר ממשי ולפי פשוטו יש לומר דבית שני לר' יוסי אליבא דר' נתן גם כן היה ששים אמה כי אין מקום להבין לדבריהם תוספת אמה בשום אופן³.

ד. שיטת הרמב"ם והקושי בה

כתב הרמב"ם בפ"ב בהלכות בית הבחירה (ב, ב) :

"בבית ראשון היה כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, עביו אמה. וכיון שבנו הבית השני, גסתפק להם אם עובי הכותל היה ממדת הקדש או ממדת קדש

2 נראה דעל כל פנים גם הוא מודה דהבית בכללו מאה אמה על מאה אמה ברום מאה אמה. ואף על פי שלדעתו חסרה אמה אחת באורך בהשוואה למה שמבואר במסכת מדות, אפשר שהוא משלים את אותה אמה על ידי תוספת אמה אחת לעובי האולם. כי במשנה מבואר שכותל האולם חמש וכותל ההיכל שש אמות, ולדעתו אפשר כי עובי שניהם שש אמות.

3 הן אמת כי עד עתה טרם ביררנו את טעם התוספת בבית שני לר' נתן גם אליבא דרבנן, אך על כל פנים הדבר ברור כי היתה משמעות לתוספת זו, שהרי הוסיפו בפועל אמה אחת, ופרוכת מזה ופרוכת מזה משני צדי אותה אמה. והתועלת אשר בתוספת זו צריכה עיון ולקמן תבואר. ברם אליבא דר' יוסי, בפשטות אין מקום להניח שבכלל היתה תוספת, כי פרוכת אחת היתה כאמור, ואם כן אין משמעות לתוספת אמה טרקסין אליבא דידיה כלא. וכשם שבית ראשון היה ששים אמה בלבד, כן גם בית שני.

אולם יידי הרב פרופ' אפרים וויזנברג מלונדון, הראני דרך אחרת בביאור שיטת ר' יוסי. כי אפשר שגם לדעת ר' יוסי היתה אמה טרקסין מסופקת ממש כמו לרבנן. ואמה זו היתה האמה שבין ארבעים אמה התמימות של ההיכל לבין עשרים אמה התמימות של קודש הקדשים. וראויה היתה אמה זו גם אליבא דר' יוסי לשתי פרוכות אחת מבפנים ואחת מבחוץ. אלא שלר' יוסי, גזרת הכתוב היא שתהיה פרוכת אחת מבדלת בין הקדש לבין קודש הקדשים, ועל כן עשו רק פרוכת אחת. ואולם את אותה פרוכת היו תולים בכל ימות השנה מבחוץ, כדי שלא יכשל אדם וייכנס בטעות אגב עבודה בהיכל, לאותה אמה שהיא ספק קודש הקדשים. אבל ליום הכפורים היו תולים את הפרוכת מבפנים, כדי שלא יכשל הכהן הגדול ויעשה עבודה פנימית באותה אמה שהיא ספק מבחוץ. ולפי זה, אין הבדל בין דעת רבנן לדעת ר' יוסי בעצם מדות המקדש (אגב, הרב הנזכר הוא זה שהעירני אודות הקושי ברמב"ם בשאלת אמה טרקסין, ובשאלת פשטות המקראות).

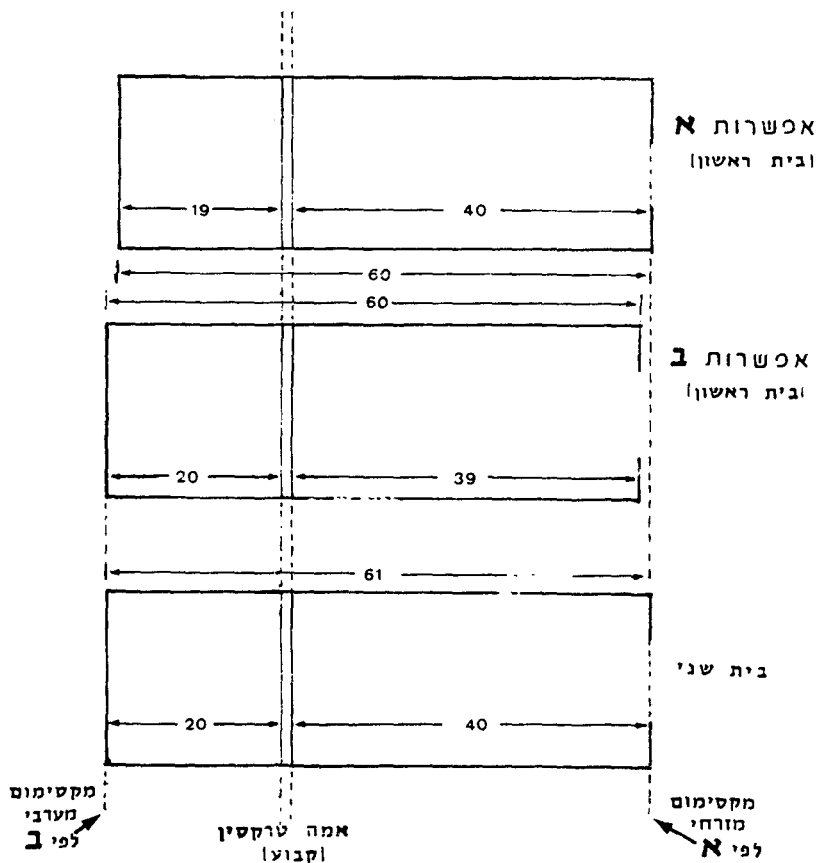
הקדשים. ולפיכך עשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות ועשו הקדש ארבעים אמה תמימות, והניחו אמה יתירה בין הקדש ובין קדש הקדשים. ולא בנו כותל בבית שני אלא עשו שתי פרוכות, אחת מצד קדש הקדשים ואחת מצד הקדש, וביניהן אמה כנגד עובי הכותל שהיה בבית ראשון. אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר: 'והבדילה הפרוכת לכם' וכו' (שמות כו, לג)."

והנה מן הדברים ברור, כי הרמב"ם סבר שמדת בית ראשון ששים אמה בלבד, ואמה טרקסין היתה ממעטת ממדת הקודש (שהיא לפי הכתוב ארבעים אמה) או ממדת קודש הקדשים (שהיא לפי הכתוב עשרים אמה) והספק הוא ממה היתה ממעטת. ואם מן הקודש היתה ממעטת, היה קודש הקדשים עשרים אמה תמימות. ואם ממדת קודש הקדשים היתה ממעטת היה ההיכל ארבעים אמה תמימות. ועל כן מחמת הספק עשו את ההיכל ארבעים אמה תמימות, וגם את קודש הקדשים עשרים אמה תמימות. ואולם, כפי שכבר צויין לעיל, זה אינו מובן כלל. כי אם הספק הוא במדת קודש הקדשים והקודש, אפשר לעשות את קודש הקדשים עשרים אמה תמימות, ואת הקודש ארבעים, וביניהם פרוכת אחת. ולמה עשו שתי פרוכות ואמה יתירה ביניהן, שהרי לכאורה ברור שלא היה ספק אחד בדין קדושת מקום הכותל וספק אחר נפרד ממנו בשאלת עצם מקומו. כי הדבר ברור שאם אמה טרקסין ממעטת ממדת קודש הקדשים, דינה כדין קודש הקדשים, שהרי המקרא מעיד כי עשרים אמה היה קודש הקדשים, וכן להיפך, כמו שנתבאר לעיל. ועל כן הדבר ברור כי מבחינת קדושת השטח עשרים אמה נתקדשו בקדושת קודש הקדשים וארבעים אמה בקדושת ההיכל, בין שהיתה אמה טרקסין ממדת הקודש, ובין שהיתה ממדת קודש הקדשים. וטעם אמה טרקסין בבית שני אינו ברור.

ולכאורה אפשר לומר, כי מן הבית הראשון נשארו שרידי כותל אמה טרקסין, ומשאר הכתלים לא נשאר דבר. ועל פי כותל זה ניסו לכוון את מקום גבולות ההיכל וקודש הקדשים. אבל מחמת הספק במקומו בבית ראשון, לא ידעו אם כותל קודש הקדשים במערב מרוחק מכותל אמה טרקסין תשע עשרה אמה או עשרים אמה, והתמירו ויעשו קדש הקדשים עביו עשרים אמה תמימות. וכיוצא בזה נסתפקו בכותל המזרחי של ההיכל אם רחוק הוא מכותל זה של אמה טרקסין שלשים ותשע או ארבעים אמות. והתמירו ויעשו הקדש ארבעים אמה תמימות וזה טעם אמה טרקסין בבית שני.

אבל באמת אינו אפשרי כלל, כי לא יעלה על הדעת שכתלי ההיכל וקודש הקדשים שהיו בעובי שש אמות חרבו כליל, ורק כותל אמה טרקסין שהיה עוביו אמה אחת נשאר. מה גם שמבחינה הנדסית לא יכול היה כותל זה להתקיים עומד אחר שחרבה תקרת ההיכל, כמו שמפורש במסכת בבא בתרא (דף ג, א), ובגמרא מפורש כי כתלי המקדש בבית ראשון לא חרבו (ובחים דף סב ועוד *). ועל כן לא ייתכן כלל כי שרידי אמה

4. בירושלמי יומא פ"א ה"א: "שאלו את ר' אליעזר דורות האחרונים כשרים מן הראשונים, אמר להם עדיכם [בית] הבחירה יוכית. אבותינו העבירו את התקרה, [שנאמר]: 'ויגל'

תמונה 48 : אפשרות להסברת הספק באמה טרקסין

טרקסין היו נקודת המוצא היחידה למדידת הבית, והספק היה במקום שאר הכתלים. וברור כי ההיפך הוא הנכון ושאר הכתלים נשארו, ואמה טרקסין בלבד חרבה כליל. וזה מקור הספק, שהוא ספק במקומה, כפי שמבואר בדברי הרמב"ם. עוד צריך עיון במקור דבריו של הרמב"ם. דהרי בגמרא ביומא (דף נא, ב) כתוב אודות אמה טרקסין: "ואיסתפקא להו לרבנן בקדושתיה, אי כלפנים אי כלחוץ". וברור מן הלשון כי הספק הוא בדין קדושת המקום ולא במקומו. וכך ממש מפורש במסקנת רבינא שם (בדף נב, א) ולא כדברי הרמב"ם. וצ"ע.

את מסך יהודה' (ישעיה כב) אבל אנחנו פעפענו את הכתלים, [שנאמר]: 'ערו ערו עד היסוד בה'. (תהלים קלז). וכן הוא גם בילקוט שמעוני תהלים רמז תתפז.

ה. ישוב שיטת הרמב"ם

אחר שהראינו כי לשיטת הרמב"ם יש ספק באיזה מקום היה כותל אמה טרקסין, יש לדון בשאלת קדושת מקומו. ובמושכל ראשון היה נראה שקדושתו תלויה במקומו, וזה קשה כמשנת"ל.

ונשאר עוד שתי אפשרויות בשאלת קדושת מקומו. קיימת אפשרות כי קדושת מקום הכתל גם היא בספק, וספק זה נפרד ואינו תלוי בספק מקומו של הכתל. אולם אם כן הוא, לא תיפתר הבעיה על ידי שתי פרוכות במרחק אמה ביניהן. כי אפשר שהכותל ממדת קודש הקדשים ודינו כקודש הקדשים, ואפשר שהוא ממדת קודש הקדשים ודינו כהיכל, ואפשר שהוא ממדת ההיכל ודינו כהיכל, ואפשר שהוא ממדת ההיכל ודינו כקודש הקדשים. ואם כן הספיקות משתרעים על פני שתי אמות תמימות, דהיינו ממרחק תשע עשרה אמות ועד מרחק עשרים ואחת אמות מן הכותל המערבי של קודש הקדשים (ושמא לפתרון ספקות כאלה היה צריך שלש פרוכות). ואם כן לא תיפתר שאלת הרמב"ם על ידי ההנחה שהיה ספק גם בדין המקום וגם בעצם המקום שעמד בו כותל אמה טרקסין.

ועל כרחנו צריך לומר, כי לפי דעת הרמב"ם דין מקום כותל אמה טרקסין ברור וידוע, ואינו משתנה, בין אם היא ממדת הקודש, ובין אם היא ממדת קודש הקדשים. ועל כן הספק במדה יוצר ספק אמיתי בקדושת שטח מסויים, אשר רוחבו אמה בדיוק, כפי שיתבאר לקמן.

ונראה בבירור, דעל עצם שטח מקום הכותל אין דינים כלל, ואינו מקודש לא בקדושת ההיכל, ולא בקדושת קודש הקדשים, ואף לא בקדושת העזרה. כי מקום אטום, שאין לו פתח לאחד החללים המקודשים אי אפשר לקדשו כלל, לא בקדושת החלל אשר פנימה ממנו, ולא בקדושת החלל אשר מחוץ לו.

ובאמת הדין פשוט, דאם באותו כותל יהיה חקק בלתי מפולש הפתוח להיכל, דין אותו מקום כהיכל. ואף אם הכותל עומד בתוך עשרים אמה, שהן מדת קודש הקדשים, חקק שבו הפתוח להיכל ואינו פתוח לקודש הקדשים דינו כהיכל בלבד. וכן כמובן להיפך, בחקק הפתוח לקודש הקדשים. ואם יהיה בו חקק פתוח לעזרה דינו כעזרה, ואם יהיה בו חקק למחילה הנמשכת לחוץ, דין אותו חקק חול גמור, אף שהוא בכותל העומד בין הקודש ובין קודש הקדשים.

ויסוד הדין הוא, כי אין קדושה חלה אלא על מקומות פנויים. וקדושת ההיכל היא קדושת מקום המוקף מחיצות, ועשוי לשלחן ומנורה ומזבח הקטורת. וזה עצם תפקידו, וסיבת קדושתו. והמקום האטום שאינו ראוי לתפקיד זה, אינו יכול להתקדש כלל בקדושת ההיכל. וגם קודש הקדשים אינו אלא מקום מוקף מחיצות, שנועד לארון, ולעבודה ביום הכיפורים, והקיר האטום אינו ראוי לזה כלל, ואינו יכול להתקדש בקדושת קודש הקדשים כלל.

ואולם, שונה הדין באשר לפתחים. כי הפתח פתוח גם לשטח הקודש וגם לשטח קודש הקדשים, וצריך עיון בדינו. ונראה בבירור, כי הפתח דינו כקודש הקדשים, וסתם

פתח על שם החלל שפנימה ממנו נקרא (וכעין דין לענין מזוזה, שהיא מימין הנכנס לחלל פנימי, או לתדר פנימי, ולא מימין 'הנכנס' מפנימי לחיצוני). וזה דין כל הפתחים שנתקדשו. (פסחים דף פה, ב). כי סתם פתח נקרא על שם השטח אשר פנימה ממנו (זולתי אם התנו עליו במפורש, כמו שעשו בשער ניקנור, כמבואר בפסחים דף פו, ואפשר שגם זה דווקא היכן שקיבלו דין זה במפורש, 'הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל'). ולפי זה, דין פתח קודש הקדשים ודאי כקודש הקדשים, בין אם עמד הכותל בתוך עשרים אמה של קודש הקדשים, ובין אם עמד הכותל בתוך ארבעים אמה של ההיכל. ועל כן יש ספק אם האמה העשרים ואחת מקודשת או בלתי מקודשת. כי אם הכותל היה בתוך עשרים של קודש הקדשים, אם כן חלל קודש הקדשים תשע עשרה אמה, ועוד אמה של פתח שגם היא מקודשת, סך הכל עשרים אמה. אבל אם הכותל ממדת ההיכל, היה חלל קודש הקדשים עשרים אמה, ובנוסף להם אמה של פתח שגם היא מקודשת בקדושת קודש הקדשים, ואם כן השטח המקודש בקדושת קודש הקדשים עשרים ואחת אמות. ועל כן תלו שתי פרוכות, אחת במרחק עשרים אמות מן הכתל המערבי של קודש הקדשים, ואחת במרחק עשרים ואחת אמות מן הכותל המערבי של קודש הקדשים. ואם נגית כי הפרוכת שהיתה בבית ראשון בפתח אשר בכותל אמה טרקסין, היתה הפרוכת המבדילה בין הקדש לקדש הקדשים (ראה לעיל בסוף סימן א, ובהערה), הרי ברור כי מקומה בצד החיצון של הכתל. אם כן היתה פרוכת זו או בסוף עשרים אמה, או בסוף עשרים ואחת אמה מן הכותל המערבי של קודש הקדשים וזו ממש דעת הרמב"ם, אשר כתב כך במפורש בפירוש המשניות במסכת מדות (ב, ז):

"ומבואר בכתוב שהיה אורך ההיכל ששים ורחבו עשרים, והיה קה"ק בו השליש, כמו המשכן, והוא עשרים אמה, וההיכל ארבעים. והכותל המבדיל בין ההיכל לקה"ק והוא הנקרא טרקסין, היה בו פתח ועליו פרוכת אחת. והיה להם ספק בבית שני בעובי כתל הטרקסין אם היה מכלל הארבעים של היכל, ויהיה א"כ מרחק הפרוכת מכתל מערבי עשרים ואחת אמות. או שהיה מקדש הקדשים, ויהיה עובי הפרוכת בשליש בדיוק. ולפיכך עשו עובי הכותל מחוץ למדת ההיכל וקדש הקדשים, ותלו עליו פרוכת מבפנים ופרוכת מבחוץ כדי שיהא הטרקסין בין שתי פרוכות, ונמצא ביניהן אמה כמו שבארנו בחמישי דכיפורים" (על פי תרגום הרב קאפח).

נמצא שיטת הרמב"ם ויסודותיה מבוארים באר היטב. אולם באשר למקור דבריו, כבר הראה בעל 'כסף משנה', כי הרמב"ם תמך יסודותיו בתלמוד ירושלמי בכלאים ה, ד, ושם נתבאר כי הספק היה במקומו של הכותל, וכמו שנתבאר. וגם בתלמוד הבבלי מפורש כך בדברי ר' נתן ביומא (דף גב), ולא נחלק עליו רבינא במפורש, אלא בדרך דחוי ודילמא חללא קא חשיב, וכפשטות המקרא דשישים אמה היה הבית.

1. מסקנות העולות להלכה בקדושת מקום הכתלים

העולה מכאן להלכה, כי חלל הבית הוא העיקר, וצריך שיהא החלל כולו ראוי לתפקידו. ואם יעשו פרוכת החולקת את חלל ההיכל או קודש הקדשים, או ממעטת ממדתו, יהא בזה חסרון דיני בבניין ההיכל (אולם בתוספת על מדתו, אין חסרון כי הוסיפו כאמור אמה מספק). שהרי לכאורה די היה להם בשתי פרוכות, אחת במרחק עשרים אמה, ואחת במרחק עשרים ואחת אמה, מבלי להוסיף על אורך הבית. ומאי נפשך, אחת משתי הפרוכות נמצאת במקום הנכון שבו היתה פרוכת בבית ראשון.

ועל כרחק, אין זה מספיק. כי אף על פי שבמקרה כזה, תהיה פרוכת אחת במקום הנכון, עדיין קיים חשש שההיכל היה בבית ראשון ארבעים אמה, ולא ייתכן לעשותו בבית שני שלושים ותשע אמות. ואם יש שם שתי פרוכות, אמנם ברור כי מן הפרוכות הנכונה (כלומר הראשונה לפי אפשרות זו) יש באמת ארבעים אמה, עד הכותל המזרחי, זה אינו פותר את הבעיה, כי הפרוכת השניה (הבלתי נכונה) ממעטת ממש ממדת ההיכל. ואמנם כל זה בדין המדות העיקריות. אבל קדושת פתח, אף ששטחו מקודש בקדושת קודש הקדשים, אינו עיקר קודש הקדשים ואין הפסד בכך שיש פרוכת נוספת בצד הפנימי של הפתח (שהרי למעשה באמת עשו שתי הפרוכות וייתכן שהן היו נמצאות בשני צדי הפתח המקורי, דהיינו אם אמה טרקסין שבבית ראשון ממדת הקדש היתה). כי העיקר בבניין המקדש הוא החלל ודיני כתלים וכיוצא בזה מקדושת החלל העיקרי הם שואבים. וגם זה רק במקרים מיוחדים (כגון פתחים חלונות וכיוצא בזה).

עוד למדנו מן הדברים, דהכתלים אין להם דין עצמי כלל. ואם אפשר היה לקדש את מקום הכתלים בכל צורה שהיא ודאי היה לנו ליישב את המקראות בדין השטח. וממילא נתלה את דין הקדושה בדין המקום, כפשוטו של מקרא, כמו שנתבאר לעיל (בסימן ג), ועל כרחק קדושת מקום הכותל יש לה הגדרות החלטיות שאינן תלויות במקום בו עמד הכותל.

ודין זה הוא תוצאה של הדין הקודם, על פיהו החללים הם הקובעים את העיקר להלכה, ולא מקומות אטומים. ומסתבר דהוא הדין בכתלי הר הבית והעזרה, כי העזרה 'מחנה שכינה', והכותל אינו עצם המחנה, אלא מחיצה למחנה. וכן הר הבית 'מחנה לוי', והכותל מחיצה למחנה ואינו עצם המחנה (ובעזרה הדבר ברור מן המדות שבמשנה דאין הכתלים מן המדה, ומסתבר דהוא הדין בהר הבית). ועל כל פנים מקום הקיר, אם אינו פתוח לחלל הר הבית, לא ייתכן שתחול עליו קדושה כלל. ולפי זה אין מקום להחמיר בהכנסת ידים לחללים שבכותל המערבי, שהרי חורים אלו אינם גרועים ממחילות הפתוחות לחוץ.

ואמנם בספר 'משכנות לאביר יעקב' (ח"ב, תמיד דף פא, א) דחה רעיון זה, וכתב דהיינו דווקא מחילות שהיו קיימות בזמן שקידש שלמה את הר הבית, דאז התנו עליהן שלא תתקדשנה, מה שאין כן חורים שנעשו אחר כך, וכעין מה שכתב הרדב"ז (תשובות, ח"ב, תרצא) גבי עליות שנעשו עתה, כי דווקא עליות שהיו קיימות בזמן קידוש המקום מתחילה גגן חול, אך לא עליות חדשות.

אבל באמת אינו כן, אלא להיפך. כי רק מקום שהיה פתוח אל הקודש בזמן שלמה נתקדש (ובמקרה של עליות, ברור כי כל האוויר נתקדש זולת המקומות שהיו עליו, ועל כן יש להחמיר בעליות חדשות). וזה ייתכן במחילות שהיו או פתוחות אל הקודש, ובפתחים וחלונות. אבל מקום שהיה אטום לחלוטין, ועתה נתחדש בו פתח לחול בלבד (ואולי גם לקודש), ודאי דינו חול, דהפתיחה לחלל מקודש היא תנאי הכרחי לחלות הקדושה (וכבר עמד על כך הדיין ר' יוסף כהן, בהרר"י בשד"ח, 'מקדש מלך', עמ' קכת. ודחה דברי 'משכנות לאביר יעקב' הנזכר). ומיהו במקום שהיה פתח בכותל או חלון ונסתם באבנים חדשות (כגון במקומות הסתומים באבנים קטנות), יש מקום להחמיר להכניס ידיים. אלא שזה תלוי בחקירות האחרונים בכמה דינים שאינם מעניין מאמר זה.⁵

ואף על פי שהדברים מבוססים על הירושלמי והרמב"ם, ואפשר לכאורה לחשוב שמא דברי הבבלי חולקים, שהרי לשיטת התלמוד הבבלי הספק הוא באמת בדין קדושת מקום הכותל, נראה דבפרט זה לא נחלקו התלמודין. ויסוד הספק אליבא דתלמודא דידן, אינו על כוונת שלמה ואנשיו באשר למקום הכותל, אלא עיקר ספקם הוא על דין הפתח. שהרי מצינו שלא כל השערים נתקדשו, ושער ניקנור לא נתקדש (פסחים דף פה, ב), וכן דנים ביחס לשערי הר הבית (ירושלמי פסחים פ"ז, ה"ב). ונראה דאליבא דתלמודא דידן זה עצמו יסוד הספק בבית שני, כי לא ידעו אם נתקדש הפתח בבית ראשון או לא.

עוד עולה מן הדברים, כי אפשר להוסיף על קדושת ההיכל (או על כל פנים לקדש מקום בקדושת ההיכל) שלא באורים ותומים. שהרי אם נניח כי בבית ראשון היה אורך הקודש ארבעים אמה, וכדין זה עשו בבית שני, הרי לא נוכל להתעלם מן העובדה שבבית שני היוזו את ההיכל באמה אחת מזרחה, וכמו שנתבאר לעיל. וצריך עיון כיצד חלה קדושת ההיכל על האמה הארבעים ואחת. והרי לדעת הרמב"ם אין מוסיפין על העיר והעזרות אלא במלך ואורים ותומים וכו', ובהעדר אחד מהם אין אפשרות לקדש. וצריך לומר, דלהוסיף על ההיכל שאני.

ובפשטות יש לומר, כי דין ההיכל חלוק מדין העזרות. דבעזרות, אף שנפלה המחיצה הקדושה קיימת, ובהיכל, משחרב אינו קדוש כלל. ואם כן לא אמה אחת הוסיפו, אלא את כל הארבעים היה צריך לחדש מן ההעדר.

ואולם, בספר החינוך, במצות "ואל יבא בכל עת אל הקדש" (בפרשת אחרי מות) כתב במפורש:

"ונוהגת בזמן הבית בכהנים, ואפילו עכשיו שלא בזמן הבית, אמרו ז"ל שמוזהרים אנו שלא להכנס למקדש, ודרשו הדבר מדכתיב: 'זהישימותי את מקדשיכם' (ויקרא, כו, לא) ו, ולא אמר: מקדשיכם אשים שממה. דמשמע,

5 ראה באבני נזר, יורה דעה תנ, ג ובמשכנות לאביר יעקב המובא לעיל ועוד.

6 דרשה זו מופיעה במפורש במשנה במגילה דף כח, א. אולם שם מופיעה דרשה זו לגבי דין בית כנסת שחרב. ואולם הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ו הל' ט"ז) הביא דרשה זו גם לגבי המקדש. ונראה כי רבינו ציטט דרשה זו דוקא על מנת להדגיש דעתו שאף הבית

דעת - אפר למודי יבדות רוח * www.daat.ac.il
קדושתו עליהן אפילו כשהם שוממין. וכיון שכן יש למנות איסור זה בכלל
האיסורין שנוהגין היום.

ולפי זה נראה כי יש בדבר מחלוקת ראשונים. כן יש לציין דברי הרדב"ז בח"ב תשובה
תרמח שכתב "ומקום בית קדש הקדשים, אפילו בחורבנו בקדושתו הוא עומד".
ובפשטות כונתו היא כדעת בעל ספר החינוך. ויש לחלק בין דברי הרדב"ז הדין
בתשובתו בהלכות תפילה בלבד, לבין דברי החינוך הקובע כי גם בזמן שהבית חרב,
קרינן ביה: ואל יבא בכל עת... מבית לפרוכת.

ושמא דוקא תוספת מסוג זה שהוסיפו בבית שני היתה אפשרית מפני שרובו של
השטח היה מקודש מזמן בית ראשון, ובשטח שהוסיפו התפשטה הקדושה מאליה,
ובזה אכן שונה דין העזרה מדין הבית, כי בעזרה כל תוספת מצריכה קידוש כדין.
כן יש לציין כי התוספת בבית שני היתה על חשבון שטח הפתח אשר היה מקודש
ועמד בין כך מזמן בית ראשון. ועל כל פנים דבר זה צריך עיון להלכה.

עצמו בקדושתו הוא עומד, דומיא דבית הכנסת. (ואם יש בזה מחלוקת ראשונים כאמור
בפנים, קשה דרשת הרמב"ם לדידה).

7 החלוקה בין דין קדושת שכינה שבמקום לבין קדושה לענין ביאת מקדש הכרחית, שהרי
גם הראב"ד הסובר שקדושה בטלה, מודה שמתפללים גם בזה"ז לעבר ירושלים. וכמו כן
ודאי דעת הרמב"ם אף אם לדעתו קדושת בנין עצמו בטלה כמו שנתבאר בפנים, ומפני זה
גם השתדלו כמובן בבית שני לכוון המקום עד כמה שאפשר.